

ГАФИЧ І. І.,
аспірант кафедри організації судових та
правоохоронних органів
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.163 (477)

ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ЗАКОННІСТЮ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ З РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ПІДСТАВ

У статті досліджено проблеми забезпечення законності закриття кримінальних проваджень із реабілітаційних підстав засобами прокурорського нагляду. Розглянуто реабілітаційні підстави закриття кримінальних проваджень та особливості прокурорського нагляду за законністю їх застосування. Проаналізовано роль прокурора в забезпеченні права особи на реабілітацію.

Ключові слова: прокурор, прокурорський нагляд, закриття кримінального провадження, постанова про закриття кримінального провадження, реабілітаційні підстави закриття кримінального провадження.

В статье исследуются проблемы обеспечения законности прекращения уголовных производств по реабилитирующим основаниям средствами прокурорского надзора. Рассматриваются реабилитирующие основания прекращения уголовных производств. Анализируется роль прокурора в обеспечении права личности на реабилитацию.

Ключевые слова: прокурор, прокурорский надзор, прекращение уголовного производства, постановление о прекращении уголовного производства, реабилитирующие основания прекращения уголовного производства.

The author in the scientific article researches problems of law enforcement of the termination of criminal proceedings on the rehabilitating bases by means of public prosecutor's supervision. The rehabilitating bases of the termination of criminal proceedings are considered. The role of the prosecutor in ensuring the right of the personality for rehabilitation is analyzed.

Key words: prosecutor, public prosecutor's supervision, termination of criminal proceedings, resolution on the termination of criminal proceedings, rehabilitating the bases of the termination of criminal proceedings.

Вступ. Актуальність теми дослідження визначається поширеністю застосування реабілітаційних підстав закриття кримінального провадження на практиці. Приміром, за 10 місяців 2018 р. за ч. 1 п. п. 1, 2, 4, 6 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) було закрито 327 398 кримінальних проваджень [1]. І хоч офіційна статистика не вказує точну кількість кримінальних проваджень, закритих за п. п. 1, 2 ч. 1 ст. 284 КПК України, саме вони становлять найбільшу їх частку. У цих умовах існує необхідність наукового дослідження питань ролі прокурора у забезпеченні законності закриття кримінальних проваджень із реабілітаційних підстав.

Проблеми прокурорського нагляду за законністю закриття кримінального провадження були предметом наукових досліджень Ю.М. Грошевого, В.С. Зеленецького, О.В. Капліної, П.М. Каркача, А.В. Лапкіна, А.М. Миронова, О.О. Торбаса та інших. Разом із тим роль

прокурора у забезпеченні законності у разі закриття кримінальних проваджень із реабілітаційних підстав досі не була темою самостійної наукової розвідки.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз особливостей прокурорського нагляду за додержанням законів у разі закриття кримінальних проваджень із реабілітаційних підстав.

Результати дослідження. Здійснюючи нагляд за законністю закриття кримінальних проваджень, прокурор повинен брати до уваги, що обставини, які виключають кримінальне провадження, можуть бути як реабілітаційними, так і нереабілітаційними. Вплив зазначеного поділу на специфіку прокурорського нагляду виявляється в тому, що реабілітаційні підстави закриття кримінального провадження знімають з особи підозри у вчиненні кримінального правопорушення та будь-які обвинувачення, тягнуть за собою її реабілітацію, тобто поновлення особи у правах, порушених або обмежених внаслідок притягнення її до кримінальної відповідальності та інших процесуальних дій.

До вказаних належать підстави, передбачені п. п. 1, 2, 3 ч. 1 ст. 284 КПК України: 1) встановлено відсутність події кримінального правопорушення; 2) встановлено відсутність у діянні складу кримінального правопорушення; 3) не встановлено достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпано можливості їх отримати.

Так, передбачена п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України відсутність події кримінального правопорушення як підстава для закриття кримінального провадження, на думку дослідників, означає, що: а) не було самого факту, для розслідування якого порушено справу; б) сама подія мала місце, однак її неможливо визнати злочином, бо вона була результатом дії стихійного лиха, фізіологічних процесів тощо; в) подія мала місце, проте не була злочином, оскільки пов'язана з діями потерпілого, а не сторонніх осіб (самогубства, нещасні випадки на виробництві тощо) [2, с. 11–12]. Прокурор повинен враховувати, що застосування такої підстави має деякі специфічні правові наслідки, до яких, зокрема, відносять те, що коли за нею прийнято рішення про закриття кримінального провадження, то щодо особи за цим самим фактом не може ставитися питання про інші форми відповідальності (адміністративну, цивільну, дисциплінарну), тож, наприклад, людина, яка заявила про завдану їй шкоду, позбавляється права відстоювати свої вимоги навіть у порядку цивільного судочинства [3, с. 21].

Слід звернути увагу, що деякі науковці надмірно розширюють значення згаданої підстави. Приміром, П.С. Андрушко вважає, що за наявності обставин, визначених у п. п. 1, 2, 3 ч. 1 ст. 284 КПК України, як на підставу закриття кримінального провадження слід посилатися на встановлення відсутності події злочину. При цьому, на думку автора, у постанові про закриття кримінального провадження повинні бути уточнені підстави відсутності події злочину: 1) відсутність у діянні особи складу кримінального правопорушення; 2) невстановлення (відсутність) достатніх доказів для доведення винуватості особи та вичерпання можливостей їх отримання; 3) діяння, вчинене особою, не є суспільно небезпечним [4, с. 49].

Проте з такою позицією не можемо погодитися, оскільки всі встановлені ч. 1 ст. 284 КПК України підстави закриття кримінального провадження є різними, і ототожнювати їх не варто. Із цього погляду більш правильною вважаємо позицію М.Є. Шумила, який указує, що «відсутність події» підкреслює категоричність згаданої підстави і свідчить про те, що в дійсності події злочину, безсумнівно, не було [5, с. 48]. Прокурор же повинен звертати увагу на правильність визначення підстави для закриття кримінального провадження, навіть якщо вони є достатньо близькими.

Так, на відміну від відсутності події, відсутність складу кримінального правопорушення має місце у випадку, коли за результатами досудового розслідування доведено, що подія, із приводу якої проводиться розслідування, мала місце, була результатом діянь певної особи, проте це діяння не є злочином через: а) відсутність хоча б одного з елементів складу злочину (об'єкта, суб'єкта, об'єктивної та суб'єктивної сторін); б) непричетність особи до злочину, що виявляється, якщо достовірно встановлено, що злочин вчинено не цією особою, а іншою, і цю особу встановлено тощо [6, с. 524]. Встановлення ж цієї підстави перевіряють-

ся прокурором з урахуванням норм не тільки кримінального процесуального, а й матеріального кримінального права.

Закриття кримінального провадження у випадку, коли не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати, на думку Д.К. Чангулі, має місце у випадках, коли: 1) достовірно встановлено, що злочин було вчинено; 2) особа, щодо якої закривається справа, притягнута як обвинувачений; 3) зібрано недостатньо доказів, які вказують на вчинення злочину цим обвинуваченим, і немає можливості отримання інших доказів [7, с. 58]. Зазначені міркування досі є актуальними. Сучасні дослідники зазначають, що закриття кримінального провадження на цій підставі є необхідним заходом логічного завершення розслідування у разі, коли всі слідчі дії виконані, всі експертизи проведені, але вина підозрюваного не доведена [8, с. 121]. У разі застосування цієї підстави виразно проявляється дія презумпції невинуватості, яка, власне, і зумовлює закриття кримінального провадження.

Деякі дослідники вбачають порушення презумпції невинуватості у тому, що згадана підстава закриття кримінального провадження застосовується щодо підозрюваного. На думку О.О. Торбаса, у таких випадках слідство не володіє достатнім обсягом доказів для доведення винуватості особи у вчиненні злочину, проте прокурор все одно має повідомити про підозру особі, яка, імовірно, є завідомо невинуватою [9, с. 342]. На наш погляд, висловлюючи такі судження, автор помиляється у співвідношенні значення повідомлення про підозру для застосування прокурором цієї підстави закриття кримінального провадження. Адже факт повідомлення про підозру, хоч і має місце за наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення (п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України), проте не рівнозначний формулюванню обвинувачення в обвинувальному акті. Водночас розглядувана підстава застосовується щодо особи, яка раніше була визнана підозрюваним за наявності відповідних доказів, проте надалі досудове розслідування не збрало достатніх доказів для обґрунтування її вини у вчиненні кримінального правопорушення в обвинувальному акті, і прокурор, відповідно, не зможе довести її винуватість у суді за підтримання державного обвинувачення. За умов, коли не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи, якій про підозру не повідомлялося, органи досудового розслідування та прокурор, з одного боку, не будуть повідомляти їй про підозру, а з іншого – можуть закрити кримінальне провадження за відсутністю складу кримінального правопорушення.

Як указує В.В. Литвинов, закриваючи провадження з розглядуваної підстави, органи досудового розслідування немов би зазначають, що не довели, що ця особа вчинила цей злочин, але впевнені, що окрім неї, ніхто вчинити його не міг [10, с. 199]. Проте такий підхід видається нам поверховим. Для його уникнення прокурор повинен враховувати, що доля кримінального провадження у разі застосування такої підстави його закриття може бути різною. У тому випадку, коли не доведено, що підозрюваний вчинив злочин, і, за обставинами провадження, виключається можливість вчинення злочину іншою особою, провадження закривається. У випадку, коли доведено алібі особи, притягнутої до кримінальної відповідальності, проте не виключено, що злочин вчинено іншою, невідомою особою, припиняється кримінальне переслідування стосовно особи, яка притягалася до кримінальної відповідальності, а розслідування продовжується, якщо не закінчилися його строки. Тож керуючись абз. 3 ч. 4 ст. 284 КПК України, у таких випадках прокурор повинен винести постанову про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного, чия винуватість у вчиненні кримінального правопорушення не була доведена, проте досудове розслідування продовжується для встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Особливістю застосування зазначених підстав, що зумовлює їх виокремлення й розгляд як реабілітаційних, є виникнення в особи права на реабілітацію. Як зауважують правники, реабілітаційні підстави для закриття кримінального провадження – це обставини, які свідчать про повну невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, тягнуть за собою зняття з неї всіх підозр, відновлення її доброго імені, честі, гідності та репутації, а також відшкодування завданої шкоди [4, с. 50]. Оскільки право на реабілітацію виникає

у підозрюваного, то саме на прокурора покладається вжиття необхідних заходів щодо реабілітації особи. Це зумовлюється тим, що саме прокурор є виключним суб'єктом прийняття рішення про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного, тоді як слідчий приймає постанову про закриття кримінального провадження лише з підстав, передбачених п. п. 1, 2, 4 ч. 1 ст. 284 КПК України, і тільки за умови, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру [11, с. 93].

Для забезпечення права особи на реабілітацію деякі вчені пропонують у зазначених випадках виносити спеціальну мотивовану постанову про реабілітацію, у якій повинні формулюватися рішення про останню та про скасування усіх заходів процесуального примусу, а також вказуватися конкретні заходи, спрямовані на відшкодування майнової та усунення наслідків моральної шкоди, заподіяної громадянину незаконним утриманням під вартою, затриманням та іншими незаконними діями органів дізнання, слідчого або прокурора [12, с. 10]. Попри те, що постанова про закриття кримінального провадження з реабілітаційних підстав не має такої специфіки, у разі її винесення прокурор повинен враховувати, що зі змісту таких постанов має випливати висновок про невинуватість особи, яка притягувалася до кримінальної відповідальності, натомість включення до постанови формулювань, які ставлять під сумнів невинуватість особи, не допускається [6, с. 525].

Особливим правовим наслідком, який тягне за собою застосування згаданих підстав закриття кримінального провадження, є виникнення в особи передбаченого ст. 1176 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) права на відшкодування шкоди, завданого незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду. Так, згідно з п. 1 ст. 1 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», відшкодуванню підлягає шкода, завдана громадянину внаслідок, зокрема, незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення у процесі кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян. Зазначена шкода відшкодовується повністю, незалежно від вини посадових осіб органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури і суду. Згідно з п. 2 ст. 2 вказаного Закону, випадками, у яких виникає право на відшкодування шкоди, є, зокрема, закриття кримінального провадження за відсутністю події кримінального правопорушення, відсутністю у діянні складу кримінального правопорушення або невстановленням достатніх доказів для доведення винуватості особи у суді і вичерпанням можливостей їх отримати.

Зазначена обставина ставить перед прокурором подвійне завдання: з одного боку, особливо ретельно і відповідально підійти до оцінки законності й обґрунтованості рішень про закриття кримінальних проваджень з указаних реабілітаційних підстав, оскільки, крім загального наслідку у вигляді ухилення особи від кримінальної відповідальності, вони тягнуть за собою зазначене відшкодування. Попри те, що частина 3 ст. 1191 ЦК України встановлює правило, згідно з яким держава, відшкодувавши шкоду, завдану посадовою, службовою особою органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду, має право зворотної вимоги до цієї особи тільки в разі встановлення в її діях складу злочину за обвинувальним вироком суду щодо неї, який набрав законної сили, тобто зазначені особи за загальним правилом не несуть персональної відповідальності за завдану шкоду, факт виникнення підстав для відшкодування негативно характеризує їхню роботу, може бути врахований під час службового розслідування, атестації тощо. Як зауважується в науковій юридичній літературі, рішення про закриття провадження у зв'язку з такими підставами майже завжди є результатом допущених порушень закону, помилок та прорахунків, які визначають недоліки професійної підготовки слідчих, їхніх особистих якостей, великого навантаження на роботі, складність встановлення обставин справи, недосконалість кримінального закону [13, с. 30]. Таким чином, прокурор має забезпечити законність і об-

грунтованість рішення про закриття кримінального провадження із зазначених підстав, що є причиною для реабілітації особи та вказаного відшкодування.

З іншого боку, пріоритетом для прокурора є захист прав учасників кримінального провадження. Тому випадки закриття кримінальних проваджень із зазначених реабілітаційних підстав ставлять перед ним додаткові обов'язки щодо забезпечення права особи, стосовно якої кримінальне провадження закрито, на відшкодування завданої шкоди. Так, статтею 11 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» прокурор визначений серед суб'єктів, на яких покладається обов'язок роз'яснити особі порядок поновлення її порушених прав чи свобод та відшкодування завданої шкоди у разі виникнення права на відшкодування завданої шкоди. Прокурор повинен на прохання особи письмово повідомити у місячний строк про своє рішення щодо закриття кримінального провадження із зазначених підстав трудовий колектив, у якому працює особа, або за її місцем проживання. Якщо відомості про притягнення громадянина до кримінальної відповідальності, застосування до нього як запобіжного заходу взяття під варту були поширені в засобах масової інформації, то прокурор має право заявити вимогу, на яку засоби масової інформації протягом одного місяця роблять повідомлення про рішення, що реабілітує громадянина, відповідно до чинного законодавства України. Також прокурор визначений законом як суб'єкт виконання вказаних обов'язків. Він повинен наглядати за їх виконанням органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і досудове слідство.

Висновки. Отже, слід зазначити, що діяльність прокурора є важливим засобом забезпечення законності у разі закриття кримінальних проваджень із реабілітаційних підстав. Прокурор повинен, з одного боку, особливо ретельно і відповідально підійти до оцінки законності й обгрунтованості рішень про закриття кримінальних проваджень із вказаних підстав, враховуючи, що таке рішення знімає з особи будь-які підозри у вчиненні кримінального правопорушення. З іншого боку, прокурор має вжити заходів для захисту прав підозрюваного, щодо якого кримінальне провадження закрито з реабілітаційної підстави, і забезпечити його право на відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду.

Список використаних джерел:

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-жовтень 2014 р. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення: 07.11.2018).
2. Дубинский А.Я. Основания прекращения уголовного дела в стадии предварительного расследования. Киев, 1973. 124 с.
3. Гриненко А.В. Окончание предварительного расследования. Уголовное судопроизводство. 2010. № 4. С. 19–24.
4. Андрушко П.С. Встановлення відсутності події кримінального правопорушення як підстава закриття кримінального провадження (окремі кримінально-правові та кримінально-процесуальні аспекти застосування). Вісник прокуратури. 2014. № 12. С. 47–57.
5. Шумило М.Є. Закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину – підстава, що надає право на реабілітацію. Вісник Верховного Суду України. 1999. № 4. С. 46–48.
6. Кримінально-процесуальне право України: підручник / За заг. ред. Ю.П. Аленіна. Харків: ТОВ «Одісей», 2009. 816 с.
7. Чангули Д.К. Недоканность участия обвиняемого в совершении преступления как процессуальное основание к прекращению уголовного дела в стадии предварительного следствия. Социалистическая законность. 1965. № 3. С. 58–60.
8. Соловйова Л.М. Неодоведеність участі обвинуваченого чи підозрюваного у вчиненні злочину як підстава закриття кримінальної справи. Підприємництво, господарство і право. 2002. № 12. С. 119–121.

9. Торбас О.О. Закриття кримінального провадження за новим кримінальним процесуальним кодексом України: характеристика деяких новел. Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 15-річчю Нац. ун-ту «Одес. юрид. акад.» та 165-річчю Одес. шк. Права (Одеса, 30 листопада 2012 р.); відпов. за вип. В.М. Дрьомін. Одеса: Фенікс, 2012. Т. 2. С. 341–343.

10. Литвинов В.В. Класифікація підстав закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування. Право і суспільство. 2011. № 5. С. 196–201.

11. Лапкін А.В. Диференціація форм закінчення досудового розслідування і роль прокурора в їх застосуванні. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2016. Вип. 3. С. 87–97.

12. Солтанович А.В. Право підозреваемого на захисту в уголовном процессе Республики Беларусь: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Минск, 1992. 22 с.

13. Матюшенко Р.І. Виконання процесуального рішення про закриття кримінальної справи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2004. 168 с.

ЛАТИШ К. В.,

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри криміналістики
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.34

КІБЕРВАНДАЛІЗМ: ОКРЕМІ СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ

Стаття присвячена аналізу одного з видів кібервандалізму – DoS-/DDoS-атаці (Distributed Denial of Service), окремим особливостям розслідування зазначеної категорії справи. Розглянуто проблему кібервандалізму через статичні дані та надано його характеристику. Запропоновано перелік процесуальних дій для розслідування кібервандалізму.

Ключові слова: кібервандалізм, DoS-/DDoS-атаки, кримінальне провадження, досудове розслідування.

Статья посвящена анализу одного из видов кибервандализма – DoS-/DDoS-атаке (Distributed Denial of Service) и отдельным особенностям расследования указанной категории дел. Рассмотрена проблема кибервандализма с помощью статических данных и предоставлена его характеристика. Предложен перечень процессуальных действий для расследования кибервандализма.

Ключевые слова: кибервандализм, DoS-/DDoS-атаки, уголовное производство, досудебное расследование.

The article is devoted to the analysis of one of the types of cyber vandalism of the DoS-/DDoS-attack (Distributed Denial of Service) and the specific features of the investigation of this category's cases. The problem of cyber vandalism is considered through static data and its characteristic is given. The list of procedural actions for investigation of cyber vandalism is offered.

Key words: cyber vandalism, DoS-/DDoS-attacks, criminal proceedings, pre-trial investigation.

